

Η Θεσσαλονίκη οι θησαυροί και τα μνημεία της Φώτη Κόντογλου

/ Γενικά / Θεολογία και Ζωή / Ορθόδοξη πίστη

Τα πιο αρχαία μνημεία της βυζαντινής τέχνης που έχουμε στην Ελλάδα, βρίσκονται στη Θεσσαλονίκη.

Στα χρόνια της βασιλείας των Βυζαντινών, η Θεσσαλονίκη ήταν η δεύτερη Κωνσταντινούπολη. Μα κι από τα χρόνια των Ρωμαίων ήταν πολύ τιμημένη, κι από τότε στέκεται ακόμα η αψίδα του Γαλερίου. Φαίνεται πως αυτού του ίδιου αυτοκράτορα μαυσωλείο ήταν κι η παράξενη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, που θέλουνε να τη δώσουνε οι δικοί μας στους Τούρκους για να την κάνουνε τζαμί! Αυτό το σεβάσμιο χτίριο στέκεται χίλια εξακόσα πενήντα επτά χρόνια.

Ο Άγιος Γεώργιος της Θεσσαλονίκης έχει στρογγυλό σκέδιο. Στο κάτω μέρος τον ζώνει ένας φαρδύτερος τοίχος, ένα είδος στοά, χωρίς παράθυρα. Παράθυρα έχει κάτι μικρά στο απάνω μέρος, λίγο παρακάτω από τη σκεπή. Από μέσα έχει οχτώ χιβάδες ανοιγμένες μέσα στον χοντρό τοίχο, που μοιάζουνε μ' εκκλησιάκια. Τον καιρό που έγινε εκκλησία, χτίσανε κατά το ανατολικό μέρος ένα Άγιο Βήμα με τη χιβάδα, όπως συνηθίζεται στις εκκλησιές μας. Αυτό το αυστηρό και σκυθρωπό χτίριο από μέσα δεν έχει άλλο στολίδι, παρεκτός από μια ζώνη από ψηφιδωτά, που είναι κι αυτά αυστηρά και μονότονα, κι έχουνε ρωμαϊκόν χαρακτήρα, μ' όλο που παριστάνουνε αγίους. Στέκονται όρθιοι με τα χέρια ανοιχτά σε στάση δεήσεως,

ντυμένοι φαρδιά ρωμαϊκά κι ανατολίτικα ρούχα. Από πάνω από τον καθέναν είναι γραμμένο τ' όνομά του κι η ημερομηνία που εορτάζεται. Αυτοί οι άγιοι είναι μικροί και χάνονται μπροστά στα υψηλά χτίρια που ορθώνονται από πίσω τους, χτίρια πολύπλοκα, σαν εκείνα που είναι ζωγραφισμένα στην Πομπηία, χτίρια ρωμαϊκά κι ανατολίτικα μαζί, από εκείνα τα παράξενα που σώζονται στη Συρία, στην Παλμύρα, στην Πέτρα της Αραβίας κι αλλού. Όλη η ζώνη είναι χωρισμένη σε οχτώ χωρίσματα, και στο κάθε χωρίσμα παριστάνεται ένα χτίριο, που έχει στη μέση μια μεγάλη πόρτα η χιβάδα και στα πλάγια άλλα όμοια χτίρια με αετώματα, με κολόνες, με θυρίδες. Από πάνω έχει άλλο ένα πάτωμα με παρόμοια χτίρια, όλα καταστολισμένα και πλουμισμένα με λογής-λογής χρυσά κεντίδια και με χτυπητά χρώματα. Μέσα σ' αυτό το μπέρδεμα της αρχιτεκτονικής, οι άγιοι δεν φαίνονται καλά-καλά. [...]

Μια φορά που πήγαμε ώς τη Θεσσαλονίκη, μπορούμε ν'αρίξουμε μια ματιά και σε κάποιες άλλες από τις αρχαίες εκκλησιές που βρίσκονται σ' αυτή τη θρησκευτική πολιτεία.

Πρώτη και καλύτερη είναι ο Άγιος Δημήτριος, που κ'ήκε μόλις πήραμε τη Θεσσαλονίκη, και χρειαστήκανε πολλά χρόνια ώς να τόν ξαναχτίσουνε όπως ήτανε, χωρίς ν'απαραμορφωθεί καθόλου· μοναχά, αντί για τήν ξύλινη σκεπή που είχε, τήν κάνανε από τσιμέντο, μα τόσο επιτυχημένα, που δέν παραλλάζει από ξύλο. Κατά καλή τύχη, η φωτιά δεν πείραξε τις θαυμαστές ψηφιδωτές εικόνες, κι έτσι στολίζουνε πάλι τον ναό, που αληθινά ξαναζωντάνεψε σαν τον φοίνικα από τη στάχτη του.

Άλλη επίσημη αρχαία εκκλησία είναι η Αγία Σοφία, στολισμένη κι αυτή με ψηφιδωτά που σκεπάζουνε τόν τρούλο της. Δέν παριστάνουνε τόν Παντοκράτορα δορυφορούμενον από τις αρχαγγελικές δυνάμεις κι από τους προφήτες, όπως είναι το πιο συνηθισμένο, αλλά τήν Ανάληψη. Σε πολλές αρχαίες εκκλησιές συνηθίζανε ν'αβάζουνε στόν τρούλο αυτή τήν «υπόθεσιν», δηλαδή τήν Ανάληψη, γιατί έρχεται πολύ καλά στο σκέδιό του.

Στο κέντρο παριστάνεται πάλι ο Χριστός, αλλά όχι έως τ'όσθηθος, όπως ο Παντοκράτωρ, αλλά ολόσωμος, μέσα σ'έναν φωτεινόν κύκλο, τη «δόξα». Με το δεξί χέρι ευλογά, και με το άλλο βαστά τυλιγμένο χαρτί. Το σχήμα του είναι κοντόφαρδο, με μεγάλο ανατολίτικο κεφάλι, αυστηρά και μεγάλα μάτια, κοντά πόδια. Δυό άγγελοι σηκώνουνε τον Κύριο πετώντας κάτω από τα πόδια του, με σώματα μακριά και λυγερά, ολότελα διαφορετικά από του Χριστού, που είναι σαν μαζεμένος. Γύρω, επάνω στο λεγόμενο «τύμπανον», δηλαδή στο στεφανωτό μέρος

του τρούλου που βάζουνε τα παράθυρα (η Αγία Σοφία δεν έχει παράθυρα), στέκονται οι Δώδεκα Απόστολοι έχοντας στη μέση την Παναγία, που τη δορυφορούνε δυό άγγελοι. Η Παναγία στέκεται ίσια-ίσια κάτω από τα πόδια του Χριστού, κι έχει τα χέρια της ανοιχτά, κοιτάζοντας προς τ' απάνω. Από τους δυό αγγέλους ο ένας δείχνει τον Χριστό που ανεβαίνει στον ουρανό, κι ο άλλος ευλογά. Ανάμεσα στους αποστόλους είναι κι οι τέσσερες Ευαγγελισταί και βαστάνε τα Ευαγγέλια. Άλλος κοιτάζει κατά τον ουρανό κάνοντας ίσκιο με το χέρι του, άλλος δείχνει τον δάσκαλό του που φεύγει από τη γη. Οι περισσότεροι έχουν γυρισμένο το κεφάλι τους προς τ' απάνω. Μοναχά ο ένας στέκεται σκυφτός, με το χέρι στο πρόσωπό του, και κοιτάζει χάμω σαν να κλαίγει, γιατί αποχωρίζεται τον γλυκό του διδάσκαλο. Τα σώματά τους είναι όλα υψηλά, λιγνόβεργα σαν τα κυπαρίσσια που είναι ζωγραφισμένα ανάμεσά τους, χωρίζοντας τον έναν από τον άλλον, και που μ' αυτά θέλησε ο τεχνίτης να παραστήσει τα ελαιόδεντρα απάνω στο Όρος των Ελαιών. Όλοι είναι ντυμένοι με άσπρα ρούχα, κι οι δίπλες τους είναι γραμμένες με ελαφρά χρωματιστά ισκιώματα, που σκεδιάζουνε τα σώματα που είναι τυλιγμένα μ' αυτά. Μοναχά οι διπλές λουρίδες που τα στολίζουνε είναι γραμμένες με ζωηρά χρώματα απάνω στ' άσπρα ρούχα. Η γης είναι όλο βράχους που πετιούνται στορογγυλοί κάτω από τα πόδια των αποστόλων, κι από τους αρμούς ξεφυτρώνουνε τα δέντρα ίσια σαν κολόνες κι έχοντας στην κορφή τους από μια φούντα χρυσά φύλλα.

Σε κείνον που βλέπει την Παναγία, τους αγγέλους και τους αποστόλους, στεκόμενος στο ίσιο που πατάνε, φαίνονται τα σώματα πολύ μακρόστενα, μάλιστα από τη μέση και κάτω είναι παρά φύση τραβηγμένα. Η κοιλιά και τα πόδια είναι περισσότερο από τέσσερες φορές όσο είναι το στήθος. Της Παναγίας η μέση είναι λίγο παρακάτω από τον λαιμό της, τα χέρια της κοντά σαν σακάτικα. Το ίδιο και στ' άλλα πρόσωπα. Μα σαν κοιτάζει ο προσκυνητής από κάτω, θα βλέπει τα σώματα με τις κανονικές αναλογίες. Ο τεχνίτης τα δούλεψε έτσι ξέροντας πως, αν τα σκεδιάζε κανονικά εκεί ψηλά που βρίσκονται, από κάτω θα φαινότανε κοντοπόδαρα, επειδής ο τοίχος είναι γυριστός στο απάνω μέρος και δείχνει μακρύ το σώμα από το στήθος κι απάνω, ενώ η κοιλιά και τα πόδια κονταίνουνε, επειδή στο κάτω μέρος ο τοίχος κατεβαίνει ίσιος, και το μάτι ξεγελιέται. Ο ίδιος ο τεχνίτης έκανε τον Χριστό κοντοπόδαρον γιατί είναι στη μέση του τρούλου, που ανοίγει η ματιά και μακραίνουνε τα σχήματα.

Αυτά κι άλλα πρέπει να τα 'χουμε στόν νου τους κάποιιοπού κάνουνε τόν προφέσορα και κατηγορούνε τούςΒυζαντινούς τεχνίτες, πρίν ακόμα πάρουνε είδηση πώςδουλεύανε αυτοί οι μαστόροι, που ήτανε οι πιο δυνατοίσκεδιαστές. Γιατί σκέδιο δεν είναι το να ζωγραφίζει κανένας φυσικά, αλλά μαστορικά. «Ο νοών νοείτω».

Στις εκκλησιές της Θεσσαλονίκης, εκτός από τα ψηφιδωτά,υπάρχουνε και πολλές τοιχογραφίες, δηλαδή εικόνεςζωγραφισμένες με ασβεστοχρώματα. Οι περισσότερεςείναι ζωγραφισμένες κατά το σύστημα που το λένε οιαρχαιολόγοι «ελληνιστικό», δηλαδή με πολλά και ζωηράχρώματα, με ροδαλά πρόσωπα, με σώματα γερά καίπολλές φορές βαριά, κι όχι με λίγα χωματένια χρώματα, μέλεπτά κι ασκητικά κορμιά, με πρόσωπα ηλιοκαμένα,γεμάτα μυστήριο. Σ' αυτή τήν τέχνη έχει δουλέψει «ο εκΘεσσαλονίκης λάμπας πανήλιος ο Πανσέληνος, όστιςλάμπων ποτε εις τήν ζωγραφικήν επιστήμην ωσάν άλλοςήλιος και χρυσολαμπροκίνητος σελήνη, υπερηκόντισε καίκατεκάλυψε με τήν θαυμαστήν τέχνην του όλους τούςπαλαιούς και νέους ζωγράφους».

Η Θεσσαλονίκη έβγαλε πλήθος φημισμένους ζωγράφουςαπό τόν καιρό τών αρχαίων Ελλήνων ώς το πάρισμό τηςαπό τούς Τούρκους. Η Αθήνα γέννησε τους πιο ξακουσμένους γλύπτες. Η Θεσσαλονίκη έβγαλε τους πιο λαμπρούς ζωγράφους.

Τι μας λείπει και πάμε στα Παρίσια και στ' άλλα μέρη της Ευρώπης για να μάθουμε τέχνη, χωρίς να μαθαίνουμε τίποτα; Να δούμε πότε θ' ανακαλύψουμε εμείς οι Έλληνες την Ελλάδα, όπως ανακάλυψε την Αμερική ο Κολόμβος!

ΠΗΓΗ : Φώτη Κόντογλου, Η πονεμένη ρωμιοσύνη, εκδ. Άγκυρα

Πηγή: tribonio.blogspot.gr